

Warszawa, dnia 16 maja 2016 r.

KMP.571.7.2016.RK

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Zakładu Karnego w Bydgoszczy - Fordonie
dotyczący stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnościami**

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), dalej OPCAT, oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 23-24 marca 2016 r. do Zakładu Karnego w Bydgoszczy – Fordonie (dalej: Zakład, jednostka), udali się: Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich Krzysztof Olkowicz, przedstawiciele Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (dalej: KMP, Mechanizm, zespół wizytacyjny): Magdalena Filipiak (prawnik, psycholog), Dorota Krzysztoń (kryminolog), Przemysław Kazimirski i Rafał Kulas (prawnicy). W wizytacji wzięli również udział przedstawiciele Fundacji *Polska Bez Barrier*: Maciej Augustyniak i Izabela Sopalska-Rybak (dalej eksperci KMP), którzy dokonali oceny pod kątem dostosowania jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Sporządzona przez ww. ekspertyza została włączona do treści raportu.

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawicieli Mechanizmu było sprawdzenie stanu przestrzegania praw osób z niepełnosprawnościami, osadzonych w Zakładzie, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Inne kwestie ujawnione podczas wizytacji, nie odnoszące się bezpośrednio do problematyki osób z niepełnosprawnościami, opisane zostały w pkt. 13 raportu.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z majorem Marcinem Klimczykiem – dyrektorem Zakładu oraz innymi funkcjonariuszami i pracownikami wizytowanej jednostki penitencjarnej;

- dokonano oglądu terenu jednostki, pomieszczeń przeznaczonych do wspólnego użytku przez osadzonych (m.in. sali widzeń, świetlic), cel wskazanych jako dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz innych cel mieszkalnych;
- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osobami pozbawionymi wolności oraz personelem jednostki;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;
- zapoznano się z dokumentacją jednostki.

W toku wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną oraz użyto dalmierza do pomiaru powierzchni wybranych pomieszczeń.

Dokonane w ten sposób ustalenia przedstawiciele KMP przekazali dyrektorowi Zakładu oraz członkom kadry jednostki zaproszonym na rozmowę podsumowującą wizytację, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji poddano analizie wybrane przez wizytujących nagrania monitoringu oraz dokumentację związaną z funkcjonowaniem Zakładu.

2. Legalność pobytu i prawidłowość rozmieszczenia osadzonych

Zakład Karny Bydgoszcz – Fordon jest jednostką penitencjarną dla mężczyzn, wobec których zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania oraz zakładem karnym dla odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy, zakładem typu zamkniętego dla młodocianych, zakładem typu półotwartego dla odbywających karę po raz pierwszy oraz dla młodocianych. W jednostce mogą być także osadzani skazani niewidomi skierowani do odbywania kary w systemie terapeutycznym oraz tymczasowo aresztowani i skazani chorzy na cukrzycę insulinozależną.

Pojemność wizytowanej jednostki penitencjarnej wynosi 625 miejsc. Według stanu na dzień 23 marca 2016 r. w Zakładzie przebywało 553 osadzonych, w tym 489 skazanych, 5 ukaranych i 49 tymczasowo aresztowanych. Ponadto 10 osób posiadało status zarówno skazanego, jak i tymczasowo aresztowanego. Analiza wybranej przez przedstawicieli KMP dokumentacji nie ujawniła nieprawidłowości związanych z podstawami prawnymi ich pobytu w jednostce.

Podczas wizytacji w jednostce przebywały osoby poruszające się na wózku inwalidzkim lub za pomocą kuli oraz z niepełnosprawnością wzroku i słuchu (jedna osoba

była niedowidząca, jedna głuchoniema). Wizytujący nie mieli uwag w zakresie ich rozmieszczenia.

Wątpliwości wzbudził jednak pojedynczy przypadek ujawniony w toku analizy dokumentacji dotyczący (dane usunięto). Z udostępnionych wizytującym materiałów wynika, że ww. osadzony jest osobą po amputacji nogi, mającą wstawianą jej protezę i poruszającą się za pomocą kuli. W dniu 2 lutego 2015 r. zakwaterowany był w zwykłej celi mieszkalnej (dane usunięto). Cella ta była celą dwuosobową o łącznej powierzchni 9,89 m² i nie była przystosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Z uwagi na powyższe przedstawiciele KMP proszą Dyrektora Zakładu Karnego w Bydgoszczy-Fordonie o wskazanie:

- a) czy ww. nadal przebywa w Zakładzie Karnym Bydgoszcz-Fordon,
- b) historii rozmieszczenia (dane usunięto) w latach 2015-2016 ze wskazaniem cel przeznaczonych dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami,
- c) powodów osadzenia ww. w zwykłej celi mieszkalnej,
- d) kto w latach 2015-2016 przebywał w celach przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnościami i czy były tam osoby nie posiadające ww. ograniczeń, a jeśli tak – jaki był powód umieszczenia tam tych osób.

Wątpliwości wizytujących wzbudził również zapis w sprawozdaniu z lustracji przeprowadzonej w Zakładzie Karnym w Bydgoszczy-Fordonie, w dniu 25 września 2015 r.¹ przez sędziego ds. penitencjarnych Sądu Okręgowego w Bydgoszczy Dariusza Jagielskiego, odnoszący się do osadzonego (dane usunięto). W swoim sprawozdaniu (str. 8) sędzia pisze: *Oddzielnego omówienia wymaga przypadek (dane usunięto). Wymieniony przebywa w celi 3-osobowej. Jest tymczasowo aresztowany do sprawy prowadzonej przez Prokuraturę Rejonową w Toruniu. Brak jest przeciwwskazań medycznych odnośnie przebywania osadzonego w areszcie. Nie mniej administracja zakładu karnego posiada dokumenty wskazujące na zdiagnozowaną w przeszłości chorobę psychiczną osadzonego – schizofrenię paranoidalną. Osadzony jest agresywny, prowokuje konflikty z funkcjonariuszami ZK, przejawia wobec nich agresję, nie dba o higienę. Nie odnotowano natomiast problemów ze współosadzonymi z celi. Osadzony w rozmowie prezentuje roszczeniowe postawy. Z jednej strony zarzuca administracji, że jest pozbawiony opieki medycznej, z drugiej strony twierdzi, że nie bierze przepisanych leków. W trakcie rozmowy osadzony zachowywał się dziwnie i nietypowo, co potwierdza podejrzenie choroby psychicznej. Administracja zakładu karnego*

1. Zob. Pismo Prezesa Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z dnia 7 października 2015 r., sygn. IX W-450-19/15.

wystosowała do Prokuratury w Toruniu pismo sugerujące potrzebę obserwacji sądowo-medycznej skazanego. Również osobiście zwróciłem się do organu dysponującego o nadesłanie dostępnej dokumentacji medycznej.

Z uwagi na ujawnione wątpliwości przedstawiciele KMP zwracają się do Dyrektora Zakładu Karnego Bydgoszcz-Fordon o wskazanie czy (dane usunięto) nadal przebywa w warunkach izolacji penitencjarnej, zaś do Prezesa Sądu Okręgowego w Bydgoszczy o wskazanie podjętych przez Sąd czynności w sprawie ww. i poczynionych ustaleń, a także przekazanie kopii dokumentacji dotyczącej podjętych czynności w zakresie weryfikacji stanu zdrowia psychicznego i zasadności dalszego stosowania tymczasowego aresztowania.

3. Traktowanie

W trakcie rozmów z osadzonymi przedstawiciele Mechanizmu nie odebrali sygnałów świadczących o niewłaściwym traktowaniu więźniów z niepełnosprawnością, mających związek z ich stanem zdrowia. Osadzeni wskazywali wręcz na przychylny stosunek oddziałowych, wychowawców i personelu medycznego.

Wątpliwości przedstawiciele KMP wzbudził sposób przeprowadzania kontroli osobistych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej. Z rozmów indywidualnych z osadzonymi oraz z informacji personelu więziennego wynika, że kontrole takie są przeprowadzane w specjalnie do tego przystosowanych, niemonitorowanych pomieszczeniach zlokalizowanych przy wejściu na poszczególne oddziały. Kontroli dokonuje zawsze funkcjonariusz tej samej płci i polega ona na rozebraniu się osadzonego do naga, przy czym zdarzają się sytuacje, gdzie nie przeprowadza się jej etapami, a pozostawia więźnia rozebranego przed prowadzącym czynność. Taki sposób realizacji tej czynności jest w ocenie wizytujących nieprawidłowy i wymaga podjęcia przez personel kierowniczy jednostki wysiłków na rzecz utrwalenia u funkcjonariuszy etapowego sposobu przeprowadzenia kontroli osobistej więźnia. W ocenie przedstawiciele KMP poszanowanie prawa osadzonego do intymności i godności osobistej oznacza również szacunek dla indywidualnego poczucia wstydu, które w przypadku pozostawienia tej osoby bez ubrania jest niewątpliwie naruszane.

Należy w tym miejscu odwołać się do uzasadnienia wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 15 września 2015 r. w sprawie Milka przeciwko Polsce (skarga nr 14322/12), w którym Trybunał stwierdził, że *Podczas, gdy przeszukania z rozbieraniem mogą być niekiedy konieczne w celu zapewnienia bezpieczeństwa w jednostce penitencjarnej lub zapobiegania zakłócaniu porządku w więzieniach, muszą zostać przeprowadzone w odpowiedni sposób.*

Warto też odnieść się do stanowiska Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT), wskazanego w raporcie z wizytacji przeprowadzonej w Polsce w dniach 5-17 czerwca 2013 r., w którym wskazano, że *Kontrola osobista jest środkiem bardzo inwazyjnym i potencjalnie poniżającym. Z tego też powodu, uciekanie się do przeprowadzenia kontroli osobistej powinno być oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i być poddane rygorystycznym kryteriom oraz nadzorowi. Powinno się podjąć wszystkie rozsądne wysiłki w celu zminimalizowania poczucia zażenowania; osoby osadzone poddawane kontroli osobistej normalnie nie powinny być zobowiązane do zdjęcia całego ubrania w tym samym czasie, np. powinny mieć prawo do zdjęcia ubrań powyżej pasa i do ubrania się przed zdjęciem pozostałych ubrań².*

Przedstawiciele KMP zalecają więc przeprowadzanie kontroli osobistych w następujący sposób. Osadzony nie powinien być zobowiązany do zdjęcia całego ubrania jednocześnie, a zdejmować je częściami i ubierać się po dokonaniu kontroli określonego odcinka. Przykładowo kontrolowany wpierw zdejmuje ubranie od pasa w górę i podlega kontroli. Następnie po ubraniu się zdejmuje odzież od pasa w dół i ta część jego ciała jest kontrolowana. Kontroli powinien dokonywać funkcjonariusz tej samej płci co kontrolowany. Przedstawiciele Mechanizmu zachęcają władze wizytowanej jednostki do systematycznego przypominania podległym funkcjonariuszom o powyższym standardzie, powodach jego wdrożenia i bieżącego monitorowania realizacji wytycznych.

Z informacji udzielonych przez personel jednostki wynika, że osoby poruszające się na wózku inwalidzkim poddawane są kontroli osobistej na zasadach ogólnych. W ocenie przedstawicieli Mechanizmu problematyka kontroli osobistej osadzonych z niepełnosprawnościami, stanowi problem systemowy, wymagający opracowania ogólnych zasad jej przeprowadzania, uwzględniających również konieczność jej dokonywania przez odpowiednio przeszkolonych w tym zakresie funkcjonariuszy Służby Więziennej. Kontrola taka powinna również uwzględniać stopień i rodzaj niepełnosprawności.

Zagadnienie to było przedmiotem wystąpienia w dniu 21 maja 2015 r. Zastępcy Rzecznika Praw Obywatelskich do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. W odpowiedzi na pismo Dyrektor Generalny Służby Więziennej wskazał, że faktycznie nie są opracowane specjalne procedury dotyczące kontroli osobistej osób z niepełnosprawnościami, jednak w każdym przypadku, gdy zachodzi konieczność

2. Zob. pkt 106 Raportu z wizyty Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) przeprowadzonej w Polsce w dniach 5 - 17 czerwca 2013 r.

dokonania kontroli osobistej takiego osadzonego, każdorazowo uwzględnia się stopień i rodzaj dysfunkcji oraz zachowuje zasady indywidualizmu i humanitarnego traktowania. Ponadto zawsze stosowane są zalecenia lekarskie³. Z uwagi jednak na specyfikę dokonywania czynności z udziałem osoby z niepełnosprawnością oraz ryzyka naruszenia godności osobistej takiej osoby, w ocenie przedstawicieli KMP kwestia ta wymaga pilnego uregulowania.

Przedstawiciele KMP zwracają też uwagę na konieczność wyposażenia pomieszczeń w których przeprowadzane są kontrole osobiste w udogodnienia dla osób mających trudności w poruszaniu się (np. uchwyty dla osób starszych i poruszających się o kulach).

Z rozmów indywidualnych z osadzonymi oraz obserwacji przedstawicieli Mechanizmu wynika, że funkcjonariusze działu ochrony zwracali się niekiedy do więźniów po nazwisku lub na *ty*, bez zachowania formy grzecznościowej *pan*. Pojawiały się również sygnały, że w odniesieniu do starszych osadzonych personel zwraca się używając zwrotu *dziadek*.

Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2010 r. Nr 79, poz.523 ze zm.) funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania kary pozbawienia wolności z poszanowaniem godności ludzkiej wskazuje również art. 4 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.), dalej k.k.w.

Przedstawiciele KMP zalecają przypomnienie wszystkim funkcjonariuszom Służby Więziennej i pracownikom cywilnym pracującym w wizytowanej jednostce o konieczności zwracania się do osadzonych zgodnie z przyjętymi normami, w tym z zachowaniem formy grzecznościowej *pan*. Przedstawiciele Mechanizmu zachęcają też dyrekcję Zakładu Karnego Bydgoszcz-Fordon i przedstawicieli kadry kierowniczej jednostki do propagowania kultury organizacyjnej, zgodnie z którą wszelkie przejawy niewłaściwego odnoszenia się do osadzonych będą postrzegane jako przejaw braku profesjonalizmu i nieszanowanie obowiązujących standardów. Zachęca się też do propagowania postawy, polegającej na reagowaniu przez personel więzienny na wszelkie przypadki niewłaściwego traktowania osadzonych przez ich współpracowników i odpowiednie raportowanie takich przypadków.

3. Treść pism dostępna jest na stronie internetowej RPO: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/wyst%C4%85pienie-generalne-z-dnia-21052015-r-do-dyrektora-generalnego-s%C5%82u%C5%BCby-wi%C4%99ziennej-w-sprawie>

Przedstawiciele KMP przypominają również, że w ocenie CPT *Prawdziwy profesjonalizm personelu penitencjarnego wymaga, aby był on w stanie obchodzić się z osadzonymi w sposób przyzwoity i humanitarny, zwracając przy tym uwagę na kwestie bezpieczeństwa i porządku. W tym względzie władze zakładu karnego powinny zachęcać personel do odpowiedniego poziomu zaufania oraz oczekiwania, że osadzeni chcą zachowywać się poprawnie. Rozwijanie konstruktywnych i pozytywnych relacji pomiędzy personelem więziennym a osadzonymi nie tylko zmniejszy ryzyko złego traktowania, ale także zwiększy kontrolę i bezpieczeństwo. W rezultacie praca personelu więziennego może być znacznie bardziej satysfakcjonująca*⁴.

4. Dyscyplinowanie

Z informacji przekazanych przez władze Zakładu przedstawicielom Mechanizmu wynika, że w latach 2015-2016 do dnia wizytacji żadna osoba z niepełnosprawnością nie była ukarana dyscyplinarnie karą umieszczenia w celi izolacyjnej.

Wizytowany zakład posiada odpowiednio wyposażone pomieszczenie do realizacji nagrody określonej w art. 138 § 1 pkt. 3 k.k.w. Z informacji przekazanych przez dyrektora jednostki wynika, że co do zasady nie udziela on zgody na realizację ww. nagrody. W tym miejscu należy podkreślić, że sytuacja związana z możliwością realizacji zezwoleń na widzenia w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej, w Zakładzie Karnym Bydgoszcz-Fordon jest zgoła odmienna od sytuacji panującej w tym zakresie w innych jednostkach wizytowanych przez przedstawicieli Mechanizmu. Najczęściej ujawnianą w tym przedmiocie nieprawidłowością był brak wydzielenia i odpowiedniego wyposażenia pomieszczeń niezbędnych do realizacji takich spotkań⁵.

Tymczasem wizytowana jednostka dysponuje należycie przygotowanym zapleczem lokalowym, które od momentu swojego powstania nie jest wykorzystywane. W związku z powyższym przedstawiciele KMP zwracają się do dyrektora Zakładu Karnego Bydgoszcz-Fordon o wskazanie dlaczego, mimo posiadanego zaplecza lokalowego, nie udziela zgody na realizację nagrody określonej w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w.

4. Zob. pkt 26 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego CPT [CPT/Inf (2001) 16].

5. Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2014, s. 32, dostępny pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/raporty-roczne>

5. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie nr 35/2015 Dyrektora Zakładu Karnego w Bydgoszczy-Fordonie z dnia 24 czerwca 2015 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego Zakładu Karnego w Bydgoszczy-Fordonie. Jego treść została opracowana w sposób zrozumiały i czytelny. Kopie porządku wewnętrznego znajdowały się w celach mieszkalnych.

W pawilonach mieszkalnych znajdowały się skrzynki na korespondencję do organów międzynarodowych oraz tablice informacyjne zawierające m.in. wykaz instytucji stojących na straży praw człowieka, w tym Biura Rzecznika Praw Obywatelskich. Tablice informacyjne znajdowały się zbyt wysoko, co utrudniało osobom na wózku inwalidzkim ich użytkowanie. Eksperti KMP wskazali, że optymalnym rozwiązaniem byłoby umieszczenie tablic informacyjnych na wysokości od 80 cm (dolna krawędź) do 180 cm (górną krawędź). W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają obniżenie tablic informacyjnych do ww. wysokości na oddziałach mieszkalnych i w świetlicach, gdzie znajdują się cele przeznaczone do osadzania osób z niepełnosprawnością ruchową.

Na terenie jednostki znajdował się kiosk BIP z dostępem do stron Biuletynu Informacji Publicznej oraz stanowisko komputerowe z dostępem do programu Skype. Eksperti KMP wskazali na problemy z ich lokalizacją. Oba punkty są bowiem niedostępne dla osoby poruszającej się na wózku inwalidzkim z uwagi na występujące schody. Ponadto stanowiska te nie są wyposażone w program odczytu ekranu dla osób niewidomych lub słabowidzących. W związku z powyższym ich użytkowanie przez takie osoby było niemożliwe. W ocenie ekspertów KMP niezbędne jest także zapewnienie sprzętu komputerowego przystosowanego do potrzeb osób z niepełnosprawnością manualną (np. dostosowanej do potrzeb ww. osób myszy komputerowej czy klawiatury).

W jednostce nie korzysta się z pętli indukcyjnych. W przypadku osadzenia w zakładzie osób niesłyszących lub niedosłyszących dysponujących odpowiednimi aparatami słuchowymi, wskazane jest umożliwienie skorzystania z systemu wspomagania słuchu. Podobnie w przypadku osadzonych posługujących się językiem migowym, należy rozważyć dostępność tłumacza Polskiego Języka Migowego (co może się odbywać również za pośrednictwem internetu czy elektronicznych translatorów).

W tym miejscu wizytujący zwracają uwagę na osadzonego (dane usunięto), będącego osobą głuchoniemą. W trakcie rozmowy z przedstawicielką i ekspertami KMP,

ww. więzień wskazał, że nie został poinformowany o zasadach obowiązujących w jednostce.

Z notatki wychowawcy działu penitencjarnego z dnia 2 marca 2016 r. sporządzonej po przetransportowaniu ww. z Zakładu Karnego w Wołowie, znajduje się adnotacja następującej treści *Zapoznałem osadzonego z porządkiem wewnętrznym obowiązującym w Zakładzie Karnym Bydgoszcz-Fordon oraz przypomniałem obowiązki wynikające z kodeksu karnego wykonawczego i regulaminu. Z ustaleń przedstawicieli Mechanizmu wynika, że jednostka nie zapewnia dostępności tłumacza Polskiego Języka Migowego. Na udział takiej osoby nie wskazuje też ww. notatka z rozmowy. Pozostaje więc wątpliwość w zakresie dopełnienia przez personel obowiązków informacyjnych wobec więźnia i konieczności podjęcia działań zaradczych w tej materii.*

Pan (dane usunięto) wskazał też na występujące problemy w komunikacji z personelem i negatywne konsekwencje, które są tego efektem. Twierdził, że współosadzeni z nim więźniowie prowokują konflikty, on zaś z uwagi na swoje ograniczenia, nie może w sposób właściwy przedstawić swojej wersji wydarzeń. Więzień opisywał, że gestykulacja z jego strony, mająca na celu wyjaśnienie personelowi swojej wersji wydarzeń jest odczytywana jako agresja.

Wątpliwości wizytujących budzi również dostęp osadzonych z niepełnosprawnością wzroku do istotnych z ich punktu widzenia dokumentów i informacji, w szczególności kodeksu karnego wykonawczego, regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania, porządku wewnętrznego, czy ważnych ogłoszeń i komunikatów. Wszystkie bowiem istotne informacje miały wyłącznie formę wizualną, w tym również informacje zamieszczone na tablicach informacyjnych. Jednostka zaś nie dysponuje ww. dokumentami w alfabecie Braille'a oraz w formie nagrań audio, zaś stanowiska komputerowe nie są wyposażone w program odczytu ekranu, co uniemożliwia ich dostępność w formie elektronicznej.

Z uwagi na fakt, że wizytowana jednostka penitencjarna jest przeznaczona do osadzania w niej skazanych niewidomych, skierowanych do odbywania kary w systemie terapeutycznym, akty prawne i inne dokumenty istotne z punktu widzenia osadzonego (jak regulamin organizacyjny, porządek wewnętrzny, ważniejsze komunikaty), powinny być dla takich osób dostępne w formie umożliwiającej osadzonemu samodzielne zapoznanie się z ich treścią.

Przedstawiciele KMP uzyskali informację, że jedynie część porządku wewnętrznego jest czytana takiemu osadzonemu przez wychowawcę, co nie wydaje się w sposób

wystarczający dopełnieniem obowiązków informacyjnych wobec więźnia. Warto też brać pod uwagę, że brak rozwiązań w zakresie informacyjnym w stosunku do więźniów niewidomych lub niedowidzących czyni takie osoby całkowicie zależne od innych (personelu lub współosadzonych) i utrudnia wzajemną komunikację, co może wywoływać frustrację i generować konflikty.

W ocenie przedstawicieli KMP władze więzienne powinny podjąć działania na rzecz właściwej komunikacji z osadzonymi z niepełnosprawnościami słuchu, mowy i wzroku. Właściwym rozwiązaniem wydaje się zagwarantowanie osadzonym niesłyszącym lub niedosłyszącym możliwości skorzystania z systemu wspomaganego słuchu i zapewnienie dostępności tłumacza Polskiego Języka Migowego. Jak wskazano wyżej, tłumaczenie może się odbywać się za pośrednictwem internetu lub elektronicznych translatorów.

W przypadku osób z niepełnosprawnością wzroku należy zadbać, aby zostały one w sposób należyty poinformowane o porządku wewnętrznym oraz przysługujących im prawach i obowiązkach oraz miały bieżący dostęp do ww. informacji oraz aktów prawnych. Pewnym rozwiązaniem jest tutaj wyposażenie stanowiska komputerowego w program odczytu ekranu, co pozwoli na dostępność informacji w formie elektronicznej. Wartym rozważenia jest również udostępnianie informacji w alfabecie Braille'a oraz w formie nagrań audio.

Z uwagi na powyższe przedstawiciele KMP rekomendują:

- a) zapewnienie osadzonym dostępności do BIP i Skype poprzez umieszczenie stanowisk do obsługi ww. w miejscach dostępnych dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich;
- b) wyposażenie minimum jednego stanowiska komputerowego w program odczytu ekranu, pozwalający na użytkowanie go przez osobę niewidomą i słabowidzącą oraz w sprzęt przystosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnością manualną.

6. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Osadzeni mają prawo prowadzić rozmowy telefoniczne na własny koszt lub na koszt rozmówcy, korzystając z samoinkasujących aparatów telefonicznych znajdujących się w oddziałach mieszkalnych, w których są zakwaterowani oraz w jednej ze świetlic. Osoby tymczasowo aresztowane muszą uzyskać zgodę organu dysponującego.

Zwrócenia uwagi wymaga zbyt duża wysokość, na jakiej zostały umieszczone aparaty telefoniczne. Przyjmuje się bowiem, że najwyżej umieszczony przycisk telefonu samoinkasującego nie powinien znajdować się na wysokości większej niż 120 cm. W pobliżu

automatów nie zaobserwowano również żadnej ławki lub krzesła z której mogłaby skorzystać w trakcie rozmowy osoba starsza lub poruszająca się o kulach. Przedstawiciele KMP zalecają, aby na oddziałach gdzie znajdują się cele przeznaczone do osadzania osób z niepełnosprawnością ruchową oraz w świetlicy zmniejszyć wysokość montażu telefonów, stosownie do wskazanego wyżej standardu. Zasadne wydaje się również udostępnianie osadzonym poruszającym się za pomocą kuli lub o obniżonej sprawności fizycznej (np. starszym) na ich prośbę krzesła, co przyczyni się do poprawy komfortu w trakcie rozmowy telefonicznej.

Dostęp do sal widzeń dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim jest zróżnicowany. Część sal widzeń znajduje się na parterze tuż przy poczekalni, co stanowi ułatwienie dla osób z niepełnosprawnością ruchową. W drodze do sal widzeń dozorowanych od strony osadzonych znajdują się przewężenia do 76 cm (prawidłowa minimalna szerokość drzwi i przewężeń ciągów komunikacyjnych to 90 cm). Tabelety są przykręcone na stałe do podłogi, co może utrudniać swobodne korzystanie ze stołów.

Sala do widzeń intymnych nie posiada udogodnień dla osób z niepełnosprawnościami. Brak jest odpowiedniej przestrzeni manewrowej (min. 150 cm x 150 cm). Niedostosowana jest też toaleta. Pozostałe sale widzeń znajdują się na wyższej kondygnacji bez udogodnień w pokonywaniu różnicy wysokości (brak wind, pochylni).

Przedstawiciele KMP zalecają dostosowanie sal widzeń do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową, w szczególności poruszających się na wózku inwalidzkim.

7. Prawo do ochrony zdrowia

W ocenie przedstawicieli KMP prawo więźniów do ochrony zdrowia jest respektowane. Więźniowie mają zapewniony dostęp zarówno do lekarzy pierwszego kontaktu, jak i specjalistów (m.in internisty, psychiatry, dermatologa, okulisty, neurologa, chirurga onkologa i ortopedy). Objęci są też konsultacjami stomatologicznymi. Ponadto w ambulatorium zatrudnione są cztery pielęgniarki, dostępne od poniedziałku do piątku w godz. 7:15 – 19:30 oraz w sobotę, niedzielę i dni świąteczne od godz. 7:30 do 15:30. Osadzeni podkreślali zarówno dostępność oferowanych świadczeń medycznych, jak i kulturę oraz zaangażowanie personelu.

Eksperti KMP zwrócili uwagę na utrudniony dostęp do ambulatorium i gabinetu stomatologicznego dla osoby poruszającej się na wózku inwalidzkim. Dostęp do ww. pomieszczeń jest możliwy wyłącznie po schodach, bez poręczy po obu stronach. Ponadto

schody nie są skonstrastowane, drzwi zaś zbyt wąskie (prawidłowa szerokość drzwi to min. 90 cm).

8. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

Do dyspozycji więźniów pozostaje biblioteka centralna ze sporą liczbą publikacji. Nie ma wśród nich pozycji w alfabecie Braille'a oraz audio (tzw. audiobooków) dla osób niewidomych lub niedowidzących. Warto w tym miejscu przywołać opinię CPT, który trafnie zauważa, iż *kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności (praca, nauka, sport, itd.). Odnosi się to do wszystkich ośrodków pozbawienia wolności, zarówno do zakładów karnych, jak i aresztów śledczych*⁶. Przedstawiciele KMP rekomendują zapewnienie osadzonym dostępu do książek i czasopism w alfabecie Braille'a oraz w wersji audio.

Wątpliwości przedstawicieli KMP budzi dostęp osadzonych do książek i prasy w językach obcych. W jednostce są bowiem osadzeni narodowości ukraińskiej, posługujący się wyłącznie tym językiem. Przedstawiciele KMP zwracają się do dyrektora Zakładu o wyjaśnienie czy i ewentualnie w jaki sposób zapewnia ww. dostęp do książek i czasopism w języku ukraińskim.

Osadzeni mają zapewniony dostęp do aktualnych aktów prawnych. W jednostce funkcjonuje również radiowęzeł nadający programy radiowe, muzykę, komunikaty i audycje autorskie. Z uwagi na przeznaczenie jednostki, potrzebę uświadomienia osadzonym problemów i ograniczeń łączących się z niepełnosprawnością oraz kształtowania empatii w stosunku do tej grupy więźniów, warto też rozważyć włączenie problematyki niepełnosprawności do bloku programowego więziennego radiowęzła.

9. Warunki bytowe

Oceny dostępności jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami dokonali eksperci KMP. Z ich ekspertyzy wynika, że mimo iż wejście na teren jednostki można uznać za przystosowane dla osób niedowidzących i niewidomych, to większość drzwi na terenie jednostki jest zbyt wąska, co utrudnia dostępność dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim. Rekomendowana szerokość drzwi to min. 90 cm. Ekspertcy wskazali też, że po wejściu na teren jednostki należy przekroczyć próg o wysokości 3 cm (maksymalna dopuszczalna wysokość to 2 cm), zaś za drzwiami znajduje się dzwonek zlokalizowany na wysokości 152 cm (rekomendowana wysokość wynosi między 90 – 120 cm).

6. Zob. § 47 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3].

W ocenie ekspertów poruszanie się po jednostce przez osobę z niepełnosprawnością ruchową, w szczególności poruszającą się na wózku inwalidzkim jest w większości miejsc utrudnione. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, gdy zaistnieje potrzeba dostania się do ambulatorium, gabinetu stomatologicznego, sali wokand, pomieszczenia ze stanowiskiem do obsługi programu Skype i kaplicy.

Część schodów jest oznaczona kontrastowo, jednak większość należy poprawić, ze względu na wytarcia oraz należy oznaczyć pozostałe ciągi schodów. Często brakuje też poręczy po obu stronach biegu schodów.

Na terenie Zakładu znajdują się dwie cele wskazane przez personel jako przeznaczone do osadzania w nich więźniów z niepełnosprawnościami. W opinii ekspertów KMP wymagają one jednak poprawy dostępności dla osób z niepełnosprawnością ruchową. Do celi nr 111 na oddziale C1 szerokość drzwi wynosi 76 cm, prawidłowa szerokość to 90 cm. Włącznik światła oraz instalacja przyzywowa znajdują się zbyt wysoko (142cm i 152 cm), prawidłowa wysokość wynosi 90 - 120 cm. Dodatkowo, przycisk instalacji przyzywowej jest zbyt mały i może sprawiać problemy w skorzystaniu przez osoby z niepełnosprawnością rąk oraz znajduje się tylko przy wejściu do celi. Nie ma możliwości wezwania pomocy z łóżka.

Dostęp do celi z udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnością ruchową znajdującej się w izbie chorych (cela nr 112 na oddziale mieszkalnym A-1) jest utrudniony ze względu na potrzebę pokonania schodów bez oznaczeń kontrastowych. Drzwi mają szerokość 78 cm. W celi przy łóżkach jest zbyt mała przestrzeń manewrowa (prawidłowa przestrzeń to 150 cm x 150 cm). Odległość między łózkami to 102 cm.

Przy każdym z łóżek znajduje się instalacja przyzywowa w postaci guzika umieszczonego na wysokości 53 cm od poziomu łóżka. Wysokość łóżka wynosi 62 cm (prawidłowa wysokość to 45 – 55 cm.). Stoliki znajdujące się w celi mają regulowaną wysokość, co jest bardzo dobrą praktyką. Wieszaki są umieszczone na wysokości 136 cm i 155 cm (prawidłowa wysokość to 90 – 130 cm).

Łazienka znajdująca się w celi ma zbyt małą przestrzeń manewrową. Przed muszlą przestrzeń wynosi 53 cm x 150 cm. Tak mała przestrzeń może uniemożliwić przesiadanie się na muszlę osobom na wózkach. W drodze do prysznicza znajduje się znaczne przewężenie przez kosz na śmieci i wynosi 50 cm (prawidłowa szerokość ciągu komunikacyjnego wynosi 90 cm). Siedzisko pod prysznicem znajduje się na wysokości 49 cm. Słuchawka prysznicowa znajduje się na wysokości 150 cm. Lustro znajduje się na wysokości od 120 cm do 160 cm. Zaleca się zainstalowanie lustra od wysokości umywalki do wysokości 180 cm, dzięki czemu

osoba niskiego wzrostu, poruszająca się na wózku, a także wysoka osoba jest w stanie z niego skorzystać.

W opinii ekspertów KMP komunikacja z cel przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnością ruchu do świetlic i placów spacerowych nie sprawia takim osobom większych problemów. Utrudnienia występują jednak w przypadku chęci dostania się takiej osoby do siłowni zlokalizowanej na świeżym powietrzu. Aby dostać się na jej teren należy pokonać próg o wysokości 6 cm (maksymalna dopuszczalna wysokość to 2 cm) oraz wejście o szerokości 80 cm (prawidłowa szerokość to 90 cm). W środku poruszanie się może być utrudnione dla osób z niepełnosprawnością wzroku lub ruchu. Brak jest również wyznaczonego odpowiedniej szerokości ciągu komunikacyjnego.

Zastrzeżenia ekspertów KMP dotyczyły również łaźni zlokalizowanej na oddziale C-1. Przewężenie ciągu komunikacyjnego wynosiło 76 cm. Wieszaki były na zbyt dużej wysokości (170 cm – 188 cm), prawidłowa wysokość to 90 – 120 cm. Włącznik wody umieszczono za plecami osoby biorącej prysznic, co w przypadku osoby z niepełnosprawnością ruchową, korzystającej z kąpeli, może utrudniać jego użytkowanie. Krzesło prysznicowe zlokalizowane było na wysokości 52 cm, wartość prawidłowa to 43 – 48 cm. Toaleta znajdująca się przy łaźni nie posiadała udogodnień dla osób z niepełnosprawnością ruchową.

Eksperci mieli również zastrzeżenia dotyczące:

- a) występujących progów za drzwiami, przekraczających wysokość 2 cm (maksymalna dopuszczalna wysokość progu to 2 cm),
- b) braku odpowiedniej przestrzeni manewrowej o wymiarach 150 x 150 cm (np. przy wejściu do poczekalni),
- c) podłogi w sali wokand, wykonanej z materiału odbijającego światło, co może utrudniać osobom z niepełnosprawnością wzroku przebywanie w tym pomieszczeniu,
- d) braku krzeseł z podłokietnikami w pokoju wychowawców na oddziale C-1.

Wizytowana jednostka nie posiada specjalnych procedur dotyczących ewakuacji osób z niepełnosprawnościami. Eksperci KMP wskazali również na brak specjalistycznego sprzętu do ewakuacji, np. wózków ewakuacyjnych, zaznaczając jednak, że wyposażenie w wózki nie jest konieczne w przypadku, gdy osoby z problemami w poruszaniu się przebywają wyłącznie na parterze.

Przedstawiciele KMP podkreślają, że problematyka braku zasad ewakuacji osadzonych z niepełnosprawnościami stanowi problem systemowy, który został już dwukrotnie

zasygnalizowany Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej. W pismach z dnia 21 maja 2015 r. i 26 października 2015 r.⁷ Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich wyraził również pogląd, że podstawowe zasady w tym obszarze powinny być spójne dla wszystkich zakładów karnych i aresztów śledczych, a poszerzone przez wydziały ochrony poszczególnych jednostek penitencjarnych o indywidualne kwestie związane z topografią i wyposażeniem danej jednostki.

W piśmie z dnia 16 listopada 2015 r. (sygn. BDG-070-72/15/431) Dyrektor Generalny SW wskazał, że *Analizy działań ratowniczo-gaśniczych i ewakuacji osadzonych, w tym osób niepełnosprawnych, nie wykazują aby celowym było doprecyzowanie wewnętrznych procedur poszczególnych jednostek celem poprawy bezpieczeństwa tej kategorii osadzonych. W związku z powyższym stoję na stanowisku, iż zmiana obecnie obowiązującej, sprawdzonej praktyki sporządzania dokumentacji dotyczącej zasad ewakuacji osadzonych poprzez tworzenie dodatkowych procedur i dokumentacji odnoszącej się do osób niepełnosprawnych pozostanie bez istotnego wpływu na dotychczasowy poziom działań prowadzonych w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej.*

W tej sprawie Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich zwrócił się także do Komendanta Głównego Straży Pożarnej⁸, wskazując, że zgodnie z § 17 ust. 3 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz. U. z 2010 r. Nr 109, poz. 719), instrukcje bezpieczeństwa pożarowego uzgadniane są z właściwymi komendantami Państwowej Straży Pożarnej i w chwili uzyskania ich akceptacji traktowane są jako zgodne z obowiązującym w tym zakresie stanem prawnym.

W udzielonej odpowiedzi z dnia 20 sierpnia 2015 r. (sygn. BZ-II-0739/1-2/15), Komendant Główny Straży Pożarnej wskazał, że cyt. zgodnie z § 4 ust. 1 a ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz. U. z 2009 r. Nr 178, poz. 1380, z późn. zm.) *odpowiedzialność za realizację obowiązków z zakresu ochrony przeciwpożarowej nie spoczywa na organach Państwowej Straży Pożarnej, a na właścicielu budynku, obiekcie budowlanego lub terenu lub na faktycznie władającym budynkiem, obiektem budowlanym lub*

7. Oba pisma Zastępcy RPO i odpowiedzi Dyrektora Generalnego SW dostępne pod adresami: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/wyst%C4%85pienie-generalne-z-dnia-21052015-r-do-dyrektora-generalnego-%C5%82u%C5%BCby-wi%C4%99ziennej-w-sprawie> oraz

<https://www.rpo.gov.pl/pl/content/wyst%C4%85pienie-generalne-z-dnia-26102015-r-do-dyrektora-generalnego-sw-w-sprawie-zasad-ewakuacji-z-os%C3%B3b>

8. Pismo Zastępcy RPO i odpowiedź Zastępcy Komendanta Głównego Straży Pożarnej dostępna pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/wyst%C4%85pienie-generalne-z-dnia-28072015-r-do-komendanta-g%C5%82%C3%B3wnego-stra%C5%BCy-po%C5%BCarnej-w-sprawie>

terenem. W przypadku zakładów karnych i aresztów śledczych ich dyrektorzy, zapewniając ochronę przeciwpożarową zarządzanych obiektów, są obowiązani zapewnić osobom przebywającym w budynku, obiekcie budowlanym lub na terenie m.in. bezpieczeństwo i możliwość ewakuacji. Jednocześnie Komendant Główny Straży Pożarnej wyraził stanowisko, że możliwe jest uwzględnienie w instrukcjach bezpieczeństwa pożarowego postulatów przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, o ile nie stoją one w sprzeczności z zasadniczą funkcją przedmiotowych budynków, co oczywiście nie ma miejsca.

Problematyka ewakuacji osób z niepełnosprawnościami z jednostek penitencjarnych w dalszym ciągu pozostaje przedmiotem zainteresowania Rzecznika Praw Obywatelskich i działalność organów państwa w tym zakresie będzie stale monitorowana.

Z rozmów z osadzonymi wynika także, że konwojowanie osób z niepełnosprawnością ruchową odbywa się pojazdem Służby Więziennej nie przystosowanym do transportu ww. osób (nie stosuje się wówczas pasów bezpieczeństwa i osadzony musi się trzymać ławki) lub – w przypadku dalszych podróży – transportem sanitarnym w pozycji poziomej.

W ocenie przedstawicieli Mechanizmu warto przywołać w tym miejscu wypowiedź Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 18 czerwca 2015 r., sygn. BDG-070-72/15/431, udzieloną w odpowiedzi na wystąpienie Zastępcy Rzecznika Praw Obywatelskich, w której wskazał, że: *Pojazdy używane do celów specjalnych dotychczas nie posiadały zapewnionego przez producenta specjalnego wyposażenia używanego w przypadku transportu osadzonych poruszających się na wózkach inwalidzkich. Z chwilą powstania konieczności przetransportowania takiej osoby jednostki penitencjarne w większości przypadków korzystają z będących na stanie więziennictwa pojazdów sanitarnych, które posiadają możliwość przewożenia osób w pozycji poziomej lub decydują się na zakup usługi specjalistycznego transportu medycznego od firmy zewnętrznej. Wobec powyższego należy stwierdzić, że dyrektorzy jednostek penitencjarnych posiadają możliwości organizacyjne i finansowe zapewnienia osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich standardów transportowych dostosowanych do ich potrzeb⁹.*

W ocenie przedstawicieli KMP zapewnienie specjalistycznego transportu dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich jest rozwiązaniem optymalnym zarówno z punktu widzenia bezpieczeństwa tych osób, ale również ich potrzeb, poszanowania godności i humanitarnego traktowania.

⁹ Pismo dostępne pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/wyst%C4%85pienie-generalne-z-dnia-21052015-r-do-dyrektora-generalnego-s%C5%82u%C5%BCby-wi%C4%99ziennej-w-sprawie>

Mając na względzie ustalenia ekspertów i konieczność pełnego dostosowania jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, przedstawiciele KMP zalecają:

- a) skonstruowanie schodów oraz stopni schodów (np. poprzez naklejenie taśmy),
- b) zapewnienie pochylni przy każdym z wejść do jednostki,
- c) zapewnienie poręczy na prawidłowych wysokościach po obu stronach wszystkich pochylni oraz schodów,
- d) zadbanie, aby wejścia do poszczególnych pomieszczeń były bez progów i miały szerokość min. 90 cm, w szczególności do ambulatorium, gabinetów psychologa i wychowawcy, łaźni, świetlic, na plac spacerowy i innych miejsc, gdzie może znaleźć się osoba z niepełnosprawnością,
- e) zastosowanie odmiennej faktury i kolorystyki nawierzchni jako systemu orientacji dla niewidomych/niedowidzących,
- f) rozważenie zakupu wózków przeznaczonych dla potrzeb osób z czasową niepełnosprawnością,
- g) dostosowanie toalet i łaźni dla osób z niepełnosprawnością ruchową (przestrzeń manewrowa min. 150 cm x 150 cm),
- h) zapewnienie każdej osobie z niepełnosprawnością możliwości wezwania personelu poprzez umieszczenie w jej zasięgu systemu przywołania (w postaci np. sznurka przy łóżku lub przycisku na wysokości 80-120 cm),
- i) umieszczenie włączników światła oraz wieszaków na prawidłowych wysokościach,
- j) zapewnienie na placach spacerowych ławeczek o odpowiednich rozmiarach oraz posiadających oparcie dla pleców i rąk,
- k) stworzenie procedur ewakuacyjnych uwzględniających osoby z niepełnosprawnościami,
- l) rozważenie zakupu wózków ewakuacyjnych,
- m) zapewnienie specjalistycznego transportu dla osadzonych poruszających się na wózkach inwalidzkich.

10. Zatrudnienie oraz nauczanie

Zgodnie z informacją udzieloną przedstawicielom Mechanizmu, w dniu wizytacji wśród osadzonych nie było zatrudnionych osób z niepełnosprawnością. Osoby niepełnosprawne wykazujące chęć w kierunku podjęcia pracy, mogą być jednak kierowane do prac, zgodnie z zaleceniami lekarskimi. Przyjęta w jednostce praktyka jest zgodna ze

stanowiskiem przedstawicieli KMP, którzy każdorazowo zwracają uwagę na to, że osoby niepełnosprawne powinny mieć taki sam dostęp do pracy jak osoby sprawne, a jedyną ewentualną barierą w tym zakresie może być orzeczenie lekarskie niedopuszczające do pracy na konkretnym stanowisku, proponowanym przez jednostkę penitencjarną.

W Zakładzie istnieje możliwość realizacji przez więźniów, osadzonych na terenie jednostek penitencjarnych w całej Polsce, kursu rehabilitacji podstawowej z elementami orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się oraz nauki pisma Braille'a. W 2015 r. kurs nie był jednak realizowany. W 2016 r. kurs ten jest realizowany wobec jednego więźnia.

Wśród uczestników realizowanych w jednostce kursów zawodowych nie było osób z niepełnosprawnością.

11. Personel

Zakład Karny Bydgoszcz-Fordon nie spełniał standardów pracy penitencjarnej określonych w uzasadnieniu Instrukcji Nr 2/12 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 lutego 2012 r. w sprawie tworzenia i organizacji oddziałów penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (dalej instrukcja), zgodnie z którą na jednego psychologa penitencjarnego powinno przypadać 200 osadzonych. Zgodnie z informacją przekazaną przedstawicielom w trakcie wizytacji, w Zakładzie zatrudnionych było łącznie 3 psychologów penitencjarnych, z czego jedna osoba od 31 marca 2015 r. była nieobecna z powodu ciąży i urlopu macierzyńskiego. Planowany termin powrotu ww. do służby przypada na okres marca – kwietnia 2017 r. W praktyce więc biorąc pod uwagę ilość osadzonych w dniu wizytacji (555 osadzonych), na jednego psychologa przypada 276,5 osadzonych. Biorąc zaś pod uwagę nominalną powierzchnię jednostki (625 miejsc) na jednego psychologa przypada 312,5 osadzonych.

W ocenie przedstawicieli KMP ilość dostępnych psychologów jest niewystarczająca i wymaga podjęcia przez dyrektora wizytowanej jednostki pilnych działań w celu jej zwiększenia. Niewystarczająca liczba personelu może w sposób bezpośredni przełożyć się bowiem na jakość jego pracy, a nadmierne obciążenie obowiązkami zawodowymi (w tym ewentualnie praca w godzinach nadliczbowych) może powodować frustrację i sprzyjać wypaleniu zawodowemu.

Warto w tym miejscu przywołać stanowisko CPT¹⁰, który wskazał, że *w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędna praca w godzinach*

10. Zob. § 26 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego CPT [CPT/Inf (2001) 16].

nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie zakładu karnego. Taki stan rzeczy może łatwo doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego „wypalenia”, co może wzmocnić napięcie obecne w każdym zakładzie karnym. Przedstawiciele KMP zalecają zwiększenie obsady psychologicznej w dziale penitencjarnym.

Według przedstawionych wizytującym informacji, wszyscy funkcjonariusze działów ochrony i penitencjarnego posiadają odpowiednie do pełnionych funkcji kwalifikacje i pogłębiają wiedzę w ramach dodatkowych kursów zawodowych. Mając na względzie przeznaczenie jednostki, przedstawiciele KMP zalecają objęcie funkcjonariuszy Służby Więziennej i pracowników cywilnych mających bezpośrednio kontakt z osadzonymi warsztatami z zakresu sposobu postępowania z osobami z niepełnosprawnością oraz pogłębiającymi ich w wiedzę z zakresu ograniczeń wynikających z dysfunkcji narządów ruchu, wzroku i słuchu.

Warto przywołać w tym miejscu standardy CPT¹¹ dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego, które wskazują, że *nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej.*

Pomimo realizowanych w jednostce kursów obejmujących swoją tematyką wypalenie zawodowe i umiejętność radzenia sobie ze stresem, przedstawiciele KMP otrzymali od oddziałowych sygnały świadczące o wysokim poziomie ich frustracji i rozgoryczenia związanego z warunkami pełnienia przez nich służby i postawą samych więźniów. Funkcjonariusze zdawali się nie wiedzieć jakie mechanizmy powodują trudne dla nich zachowania osadzonych i jak im przeciwdziałać. Czuli się pozostawieni sami sobie. Wskazywali też na przeciążenie pracą i konieczność realizacji wielu zadań, którym fizycznie trudno sprostać. Przedstawiciele Mechanizmu zostali też poinformowani o podejmowaniu prywatnego leczenia psychiatrycznego przez funkcjonariuszy poza placówką i problemach umówienia szybkiej wizyty, gdy jest konieczność pilnej konsultacji. Jednocześnie ze względu na relacje służbowe, funkcjonariusze nie chcieli korzystać ze wsparcia specjalistów zatrudnionych w jednostce. W ich ocenie jedyny mechanizm obronny wobec postawy osadzonych i wymagań służby to zobojętnienie, przyzwyczajenie do zachowań prowokacyjnych, wulgarnych, roszczeniowej postawy.

11. Zob. Drugie Sprawozdanie Ogólne CPT (CPT/Inf 92/ 3)

Przedstawiciele KMP wyrażają pogląd, że odpowiednie warunki pełnienia przez personel więzienny służby i pracy oraz objęcie go opieką psychologiczną mają kluczowe znaczenie dla efektywnego wykonywania przez nich obowiązków służbowych, co ma bezpośrednie przełożenie na traktowanie osadzonych. Dyrekcja wizytowanej placówki powinna podjąć zdecydowane i efektywne działania, które wyeliminują zaobserwowany poziom frustracji i rozgoryczenia oraz zapewnią funkcjonariuszom stałą opiekę psychologiczną. Warta rozważenia jest też rewizja katalogu oferowanych szkoleń i warsztatów.

Należy w tym miejscu wskazać, że problematyka poszanowania praw obywatelskich personelu więziennego, w tym zapewnienia mu właściwych warunków pełnienia służby stanowi przedmiot zainteresowania Rzecznika Praw Obywatelskich. W dniu 22 kwietnia 2016 r.¹² Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich skierował do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej wystąpienie generalne w którym wskazał na złe warunki pełnienia służby przez funkcjonariuszy, konieczność zapewnienia im profesjonalnej ochrony prawnej w przypadku pozwów wnoszonych przeciwko nim przez osadzonych oraz dużej liczby nadgodzin. Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich zwrócił się do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej o zbadanie zasygnalizowanych problemów i poinformowanie o swoim stanowisku.

12. Prawo do praktyk religijnych

Posługę kapłańską sprawuje w jednostce kapelan rzymskokatolicki zatrudniony na 0,25 etatu. Msze święte odbywają się co najmniej dwa razy w tygodniu (środę i sobotę), a także w zależności od potrzeb duchowych osadzonych. Na terenie jednostki organizowane są również spotkania opłatkowe, koncerty kolęd, katechezy przygotowujące do bierzmowania. Istnieje też możliwość uczestnictwa w sakramentach (bierzmowaniu, komunii itp.).

Zakład Karny Bydgoszcz-Fordon ma ponadto podpisane umowy o wykonywaniu posług religijnych z Związkiem Wyznania Świadków Jehowy w Polsce, Kościołem Prawosławnym oraz Muzułmańskim Związkiem Religijnym w Polsce. Spotkania osadzonych z przedstawicielami ww. kościołów i związków wyznaniowych realizowane są na żądanie osadzonego, w środę od godz. 08:00. Ponadto w każdą ostatnią środę miesiąca osadzeni mają

12. Zob. pismo z dnia 22 kwietnia 2016 r., sygn. WZF.7044.3.2015.WK dostępne pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/wystapienie-do-dyrektora-generalnego-sluzby-wieziennej-ws-stanu-przestrzegania-praw-obywatelskich>

możliwość wzięcia udziału w spotkaniach z przedstawicielami Społeczności Chrześcijańskiej Fordon w Bydgoszczy reprezentowanej przez diakona.

Zespół wizytujący otrzymał też zapewnienie, że w przypadku potrzeby kontaktu więźnia z przedstawicielem innych wyznań czy związków wyznaniowych, prośba taka zostanie rozpatrzona indywidualnie.

W ocenie ekspertów KMP dostęp do kaplicy z cel przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnością ruchową jest możliwy bez konieczności pokonania barier architektonicznych.

W trakcie indywidualnych rozmów z osadzonymi przedstawiciele KMP nie odebrali sygnałów o utrudnianiu osadzonym z niepełnosprawnością dostępu do praktyk religijnych, ani przymusowego w nich udziału.

13. Problemy ujawnione w trakcie wizytacji niezwiązane z kwestią niepełnosprawności osadzonych

W trakcie wizytacji przedstawiciele KMP ujawnili następujące nieprawidłowości nie mające bezpośrednio związku z faktem niepełnosprawności:

13.1. Niezapewnienie osadzonemu minimalnego metrażu 4 m² powierzchni mieszkalnej

Przedstawiciele KMP zwracają uwagę na systemowy problem niezapewnienia osobom przebywającym w polskich jednostkach penitencjarnych minimalnego standardu 4 m² w celi mieszkalnej, liczonego z wyłączeniem kącika sanitarnego. Obowiązująca w Polsce norma 3 m² (art. 110 § 2 k.k.w.) jest jedną z najniższych w Europie i wymaga zwiększenia, co było sygnalizowane zarówno przez CPT¹³, Komitet Przeciwko Torturom (CAT), polski Trybunał Konstytucyjny i Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu.

Rekomendacja CPT skierowana do władz krajowych, określająca powierzchnię 4 m² jako minimalny standard przestrzeni mieszkalnej przypadającej na więźnia, znalazła się już w raporcie z wizyty Komitetu w Polsce w dniach 30 czerwca – 12 lipca 1996 r.¹⁴ W każdym kolejnym raporcie CPT formułował zalecenie wskazując, że istniejący standard na osobę wynosi 4 m², zaś istniejąca w Polsce norma 3 m² nie oferuje satysfakcjonującej przestrzeni

13. Wizyty przedstawicieli CPT w Polsce miały miejsce w terminach: 30.06.1996 r. – 12.07.1996 r., 8.05.2000 r. – 19.05.2000 r., 4.10.2004 r. – 15.10.2004 r., 26.11.2009 r. – 8.12.2009 r., 05.06.2013 r. – 17.06.2013 r. Wszystkie sprawozdania oraz odpowiedzi rządu polskiego zostały upublicznione (na wniosek władz polskich) i są dostępne na stronie CPT pod adresem: <http://www.cpt.coe.int/en/states/pol.htm>.

14. Zob. § 70 raportu [CPT/Inf (98) 13].

życiowej, w szczególności w celach o względnie małym rozmiarze. Komitet wezwał władze do respektowania przywołanego wyżej standardu minimalnego¹⁵.

W czasie ostatniej wizyty w dniach 5-17 czerwca 2013 r.¹⁶ Komitet zalecił polskim władzom tak szybko, jak to możliwe, dokonanie rewizji ustanowionej przepisami prawnymi normy dotyczącej powierzchni mieszkalnej przypadającej na jednego osadzonego tak, by we wszystkich jednostkach penitencjarnych na jednego osadzonego przypadały co najmniej 4 m² w celach wieloosobowych i co najmniej 6 m² w celach jednoosobowych, nie wliczając w to powierzchni zajmowanej przez kąćki sanitarne znajdujące się w celi. W odpowiedzi na zalecenia, polski rząd wskazał, że *Polska będzie czynić wszelkie starania w celu podwyższenia tej normy do poziomu 4 m²*.

W kwestii przywołanego standardu minimalnego stanowisko zajął również Komitet Przeciwko Torturom (CAT), który rozpatrując V i VI sprawozdanie okresowe Polski z realizacji postanowień Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania wskazał, że obowiązujący w prawie polskim standard 3 m² przypadających na jedną osobę, nie jest zgodny z europejskim standardem przewidującym co najmniej 4 m² na osobę. W konsekwencji CAT uznał, że problem przeludnienia zakładów karnych w Polsce nie został jeszcze rozwiązany i wezwał Polskę do podjęcia koniecznych działań dla zapewnienia, by warunki panujące w zakładach karnych odpowiadały co najmniej Standardom Minimalnym Postępowania z Więźniami z dnia 31 lipca 1957 r., w szczególności by podjęto działania polegające na zwiększeniu pojemności zakładów karnych, w celu zapewnienia minimalnego standardu europejskiego 4 m² celi mieszkalnej przypadających na każdego osadzonego¹⁷.

Warto w tym miejscu wskazać na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r., sygn. akt SK 25/07 zapadły w związku ze skargą konstytucyjną Jacka Grabarza, w którym stwierdzono niezgodność obowiązującego wówczas art. 248 § 1 k.k.w. z Konstytucją. W przedmiotowej sprawie Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że każdy pozbawiony wolności, zgodnie z art. 41 ust. 4 ustawy zasadniczej, powinien być traktowany w sposób humanitarny. Traktowanie humanitarne zaś *obejmuje coś więcej niż tylko niestosowanie tortur i zakaz traktowania okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego, o którym mowa w art. 40 Konstytucji. Traktowanie humanitarne musi uwzględniać minimalne potrzeby*

15. Zob. § 61 raportu [CPT/Inf (2002) 9]; § 46, 64, 87, 101, 111 i 154 raportu [CPT/Inf (2006) 11]; § 82, 83, 99, 103 i 106 raportu [CPT/Inf (2011) 20].

16. Zob. § 41, 42 raportu [CPT/Inf (2014) 21].

17. Tłumaczenie dostępne pod adresem: https://bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/prawa_czlowieka/onz/tekst-zalecen-koncowych-wersja-pl.doc

każdego człowieka, z uwzględnieniem przeciętnego poziomu życia w danym społeczeństwie, i wymaga od władzy publicznej pozytywnych działań w celu zaspokojenia tych potrzeb¹⁸. Trybunał Konstytucyjny wskazał także, że zalecenia CPT wyznaczają zarazem standard wymagany od państw Rady Europy, którego niewykonanie jest naruszeniem art. 3 Konwencji¹⁹.

Postulowany standard minimalny powierzchni bytowej jest również wynikiem analizy orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, który przy badaniu czy warunki bytowe w jednostkach penitencjarnych osiągnęły poziom niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, w wielu sprawach uznawał przeludnienie za samodzielną i wystarczającą przesłankę do uznania, że nastąpiło naruszenie art. 3 Konwencji²⁰.

W sprawie Orchowski przeciwko Polsce²¹ Trybunał powołał się na rekomendacje CPT wydane polskim władzom podczas wizyt okresowych. Podkreślił także, że *Trybunał będzie stale powtarzać, iż według norm zalecanych przez Konwencję o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu przestrzeń przydzielana każdemu więźniowi w polskich zakładach karnych powinna być większa niż krajowe minimum ustawowe, a więc 4 m².*

Z kolei w sprawie Sikorski przeciwko Polsce²² Trybunał wskazał, że *standardem przekraczającym normę prawa krajowego w kwestii powierzchni mieszkalnej w jednostkach penitencjarnych są 4 m² rekomendowane przez Radę Europy.* Trybunał przypomniał także, że nawet w sytuacjach, gdy osadzonemu była przyznana większa powierzchnia w celi, w tym także między 3m² a 4 m², to biorąc pod uwagę ciasnotę połączoną z brakiem dostępu świeżego powietrza i odpowiedniego oświetlenia, Trybunał orzekł naruszenie artykułu 3 Konwencji²³.

Przedstawiciele KMP podkreślają, że dalsza niezmienną praktyka osadzania więźnia w warunkach poniżej 4 m² powierzchni w celi mieszkalnej stanowić będzie niehumanitarnie i poniżające traktowanie i karanie, co może w konsekwencji skutkować odpowiedzialnością

18. Zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r., sygn. akt SK 25/07, s. 14.

19. Zob. Ibidem, s. 8.

20. Zob. wyrok z dnia 21 czerwca 2007 r. w sprawie Kantyrev przeciwko Rosji, skarga nr 37213/02; wyrok z dnia 29 marca 2007 r. w sprawie Frolov przeciwko Rosji, skarga nr 205/02; wyrok z dnia 16 czerwca 2005 r. w sprawie Labzov przeciwko Rosji, skarga nr 62208/00; wyrok z dnia 6 grudnia 2007 r. w sprawie Lind przeciwko Rosji, skarga nr 25664/05.

21. Zob. § 86 i 131 wyroku z dnia 22 października 2009 r. w sprawie Orchowski przeciwko Polsce, skarga nr 17885/04.

22. Zob. § 128 i 136 wyroku z dnia 22 października 2009 r. w sprawie Sikorski przeciwko Polsce, skarga nr 17599/05.

23. Zob. § 86 i 131 wyroku z dnia 22 października 2009 r. w sprawie Orchowski przeciwko Polsce, skarga nr 17885/04 oraz § 128 i 136 wyroku z dnia 22 października 2009 r. w sprawie Sikorski przeciwko Polsce, skarga nr 17599/05.

prawną przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu. Powyższa sytuacja wymaga pilnych zmian legislacyjnych i poszukiwania przez władze polskie rozwiązań do zwiększenia minimalnego metrażu, zgodnie z akceptowalnymi na poziomie europejskim standardami.

Z informacji przekazanej wizytującym przez dyrektora Zakładu wynika, że na 153 celach mieszkalnych jedynie 18 spełnia ww. standard minimalny, zaś 135 posiada normę powierzchniową 3 m². Z uwagi na powyższe w ocenie przedstawicieli KMP dyrektor Zakładu powinien podjąć działania na rzecz zwiększenia metrażu powierzchni mieszkalnej więźniów.

13.2. Wieloosobowa cela mieszkalna

W wizytowanej jednostce funkcjonuje 9 osobowa cela mieszkalna (cela 106 na oddziale B-1) o powierzchni 28,3 m² (liczonej bez kącika sanitarnego) i jednym w pełni zabudowanym kącikiem sanitarnym. W trakcie jej oglądu przez przedstawicieli Mechanizmu jej stan osobowy wynosił 9 osób.

Należy wskazać, że pomimo, że przepisy krajowe nie określają maksymalnej pojemności cel mieszkalnych w jednostkach penitencjarnych, to jednak odwołując się do ogólnych zasad wynikających przede wszystkim z aktów prawa międzynarodowego należy stwierdzić, iż warunki sanitarno-higieniczne panujące w ww. celi nie zapewniają standardów minimalnych, tak aby można było mówić o poszanowaniu praw i godności przebywających w nich osób.

Warto odnieść się w tym miejscu do stanowiska CPT, który wskazuje na skutki osadzania więźniów w wieloosobowych celach mieszkalnych, wyrażonego w Jedenastym Sprawozdaniu Ogólnym [CPT/Inf (2001) 16]: *W wielu krajach wizytowanych przez Komitet, zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej, osadzonych często umieszcza się w celach wieloosobowych, w których koncentruje się całość lub większa część życia codziennego, tj. sen i aktywność dzienna, włącznie z higieną osobistą. Komitet zgłasza zastrzeżenia do samej idei takiego kwaterowania osadzonych w zamkniętych zakładach karnych. Zastrzeżenia te są tym większe, gdy w omawianych celach panuje znaczne zatłoczenie i niezdrowe warunki. Rzecz jasna, kwaterowanie w dużych celach wieloosobowych może być w pewnych krajach determinowane różnymi czynnikami, w tym kulturowymi. Tym niemniej na temat cel, w których żyją i śpią dziesiątki osadzonych razem, można powiedzieć więcej złego niż dobrego. Duże cele wieloosobowe nieodłącznie wiążą się z brakiem prywatności życia codziennego osadzonych. Ponadto istnieje wysokie ryzyko zastraszenia i przemocy. Cele wieloosobowe sprzyjają rozwojowi subkultur przestępczych i ułatwiają utrzymanie spójności takich organizacji. Utrudniają także – jeśli nie uniemożliwiają – sprawowanie właściwej*

kontroli przez personel penitencjarny; ściślej rzecz ujmując, w razie niepokoju w zakładzie karnym trudno uniknąć zaangażowania pomocy o znacznej sile. W systemie dużych cel wieloosobowych właściwe kwaterowanie poszczególnych osadzonych, oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i potrzeb, staje się zadaniem prawie niemożliwym. Wskazane wyżej problemy zwiększają się jeszcze, gdy przekroczono rozsądny poziom zapelnienia tych cel; poza tym w takiej sytuacji łatwiej o znaczne pogorszenie panujących warunków na skutek przeciążenia wspólnych urządzeń, takich jak umywalki czy toalety, a także niewystarczającej wentylacji.

Ponadto zgodnie z Regułą 19.3 Zalecenia Rec(2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (dalej Europejskie Reguły Więzienne), *więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność.* Podobnie przyjęto we Wzorcowych Regułach Minimum Postępowania z Więźniami (Nowy Jork 1984) stanowiąc: *Instaluje się odpowiednie urządzenia sanitarne, umożliwiające każdemu więźniowi załatwienie potrzeby fizjologicznej w każdym czasie, w czystych i przyzwoitych warunkach* (Reguła 12).

Przywołane powyżej standardy międzynarodowe uznawane są za pewne minimum warunków uznawanych za możliwe do przyjęcia przez państwa członkowskie Rady Europy oraz Narody Zjednoczone.

W niniejszej sprawie należy też wziąć pod uwagę bogate orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, który wielokrotnie orzekał naruszenie przez Polskę Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, zwanej dalej: EKPCz) z powodu przeludnienia jednostek penitencjarnych i nieodpowiednich warunków bytowych (zob. sprawa Bystrowski przeciwko Polsce - skarga nr 15476/06; Orchowski przeciwko Polsce - skarga nr 17885/04; Norbert Sikorski przeciwko Polsce - skarga nr 17599/05; Łatak przeciwko Polsce - skarga nr 52070/08; Matwiejczuk przeciwko Polsce - skarga nr 37641/97). Zgodnie bowiem z art. 3 EKPCz, *nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.*

Przedstawiciele KMP w pełni podzielają stanowisko wyrażone przez CPT i wskazane w standardach międzynarodowych. W ocenie przedstawicieli Mechanizmu wyodrębnienie jednej toalety dla 9 osób nie umożliwia osobie pozbawionej wolności załatwienia potrzeby fizjologicznej w każdym czasie, co więcej może stanowić źródło konfliktów między współosadzonymi. Do dużego przeciążenia urządzeń sanitarnych dochodzi szczególnie w godzinach rannych, co powoduje, że część osadzonych zawsze zmuszona jest do długiego oczekiwania na możliwość skorzystania z toalety.

W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają zmniejszenie pojemności 9 osobowej celi mieszkalnej, tak by stan celi respektował regułę 18.1 Europejskich Reguł Więziennych stanowiącą, że *miejsce przeznaczone dla więźniów, a w szczególności wszystkie miejsca przeznaczone do spania, powinny zapewniać poszanowanie ludzkiej godności oraz, o tyle o ile to możliwe, prywatności, a także spełniać wymogi zdrowotno-higieniczne, z należytym uwzględnieniem warunków klimatycznych oraz, w szczególności, wymogi w zakresie powierzchni, ilości powietrza, oświetlenia, ogrzewania i wentylacji.*

13.3. Nieosłonięte kąpiki sanitarne w celach izolacyjnych

Podczas oglądu jednostki zespół wizytacyjny dostrzegł, że w celach izolacyjnych zlokalizowanych w pawilonie C (cele 123, 124) funkcjonują niezabudowane i nieosłonięte kąpiki sanitarne. W ocenie przedstawicieli KMP przyjęte w Zakładzie rozwiązanie nie zapewnia intymności osobom korzystającym z nich i narusza standardy międzynarodowe. Zgodnie bowiem z Regułą 19.3 Zalecenia Rec(2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (dalej: Europejskie Reguły Więzienne), *więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność.*

W opinii przedstawicieli KMP urządzenia sanitarne w celach jednoosobowych powinny być osłonięte, co najmniej w taki sposób, aby nie była możliwa obserwacja osadzonego wykonującego czynności fizjologiczne w kąpiku sanitarnym ani bezpośrednio przez osoby wchodzące do celi, ani przez wizjer w drzwiach. W sytuacji, gdy funkcjonariusze, również płci przeciwnej, mają możliwość wglądu do kąpika sanitarnego przez wizjer i obserwowania osadzonego podczas wykonywania przez niego czynności fizjologicznych i higienicznych, warunek zapewnienia intymności przy korzystaniu z urządzeń sanitarnych nie jest spełniony. Kwestia ta była kilkakrotnie podnoszona w wystąpieniach generalnych²⁴ Rzecznika Praw Obywatelskich skierowanych do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, który w odpowiedzi podzielał pogląd Rzecznika stwierdzając, że spełnienie kryterium zapewnienia intymności w warunkach izolacji penitencjarnej uzależnione jest nie tylko od braku fizycznej obecności innych osób podczas korzystania przez osadzonego z urządzeń sanitarnych, ale także od ograniczenia (z wyłączeniem przypadków przewidzianych w obowiązujących przepisach) możliwości jego obserwacji. Na marginesie należy również wskazać, że w podobnej sytuacji Sąd Okręgowy w Radomiu przyznał zadośćuczynienie osadzonemu

24. Zob. m.in. wystąpienia generalne z dnia 20 lutego 2013 r. (RPO-682905-II-702/11/MK) oraz z dnia 25 marca 2013 r. (RPO-700317-II-702/12/MK).

(sygnatura akt I ACa 567/11) uznając, że brak wymogu zabudowy kącika sanitarnego w celach jednoosobowych nie oznacza, iż nie należy go w inny sposób zasłonić, tak aby osadzony nie był widoczny podczas mycia się lub załatwiania potrzeb fizjologicznych. Dlatego też przedstawiciele Mechanizmu rekomendują montaż osłon kącików sanitarnych od strony wizjera w drzwiach celi izolacyjnych.

13.4. Niezapewnienie intymności osadzonym podczas kąpieli

Podczas oglądu jednostki ustalono, że jedna z funkcjonujących w Zakładzie łaźni, zlokalizowana na oddziale C-1, nie posiadała wyodrębnionych stanowisk prysznicowych, które zapewniałyby osadzonym intymność podczas kąpieli. Podczas podsumowania wizytacji personel więzienny wskazał, że kąpiel realizowana jest pojedynczo, w związku z czym potrzeba zapewnienia intymności osadzonym jest respektowana. Nie negując takiego postępowania Służby Więziennej, przedstawiciele KMP widzą potrzebę przesłonięcia stanowisk prysznicowych, tak by intymność podczas kąpieli przez osadzonego była w pełni zachowana.

Przedstawiciele Mechanizmu podkreślają, że mimo iż przepisy nie odnoszą się szczegółowo do kwestii sposobu udzielania kąpieli osadzonym, należy przyjąć, że tak jak w całym procesie wykonywania kary pozbawienia wolności, obowiązuje tu zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, z poszanowaniem ich godności. Mając to na względzie przyjąć należy, że kąpiel osadzonych powinna odbywać się w warunkach zapewniających każdemu osadzonemu minimum intymności, odpowiadających pod tym względem ogólnie przyjętym w społeczeństwie standardom, z poszanowaniem godności osobistej. Takie stanowisko podziela również Centralny Zarząd Służby Więziennej, czemu dał wyraz w piśmie z dnia 15 marca 2010 r., sygn. BPR-0510/932/10/Z-1. Przedstawiciel Centralnego Zarządu Służby Więziennej poinformował również, że przedstawiciele Biura Kwatermistrzowsko - Inwestycyjnego CZSW w toku przeprowadzanych kontroli w zakładach karnych i aresztach śledczych, każdorazowo zwracają uwagę na konieczność wykonania w łaźniach ścianek działowych między stanowiskami prysznicowymi tak, aby zapewnić jednemu osadzonemu jedno stanowisko. Przedstawiciele KMP zalecają więc wyodrębnienie w łaźni na oddziale C-1 stanowisk prysznicowych, które w przypadku korzystania z łaźni więcej niż jednej osoby, zapewnią intymność podczas kąpieli.

13.5. Utrudnienia w korzystaniu z kąpeli

W trakcie indywidualnych rozmów z osadzonymi z oddziału B-1, przedstawiciel KMP odebrał od osadzonych informację o utrudnieniach w korzystaniu w kąpeli, spowodowanych postawą więźniów grypsujących, którzy nie reagują na koniec kąpeli, utrudniając tym samym jej dostępność dla pozostałych więźniów czekających w kolejce. Informację o ww. zgłoszeniu przekazano kadrze kierowniczej jednostki w trakcie spotkania kończącego wizytację. Przedstawiciele KMP zwracają się do dyrektora jednostki o wskazanie działań podjętych w powyższym zakresie.

13.6. Inne uwagi o charakterze bytowym

Pomimo zabytkowej infrastruktury jednostki penitencjarnej przedstawiciele KMP pozytywnie oceniają warunki bytowe zagwarantowane osadzonym. Wszystkie wizytowane pomieszczenia były utrzymane w czystości, nie stwierdzono zabrudzeń lub eksploatacji, która uzasadniałaby konieczność natychmiastowego remontu lub odświeżenia. Cele mieszkalne były dobrze wyposażone, łóżka piętrowe posiadały drabinki i zabezpieczenia przed upadkiem, niektóre posiadały również szuflady przyłóżkowe.

Z informacji udostępnionych po zakończeniu wizytacji wynika, że podejmowane są systematyczne działania remontowe (m.in. dostosowanie wentylacji do wymogów określonych w przepisach prawa, wymiana instalacji elektrycznej budynków mieszkalnych oraz ich termomodernizacja, bieżące remonty pomieszczeń), co przedstawiciele KMP oceniają pozytywnie. Należy jednak wskazać, że do cel mieszkalnych doprowadzona była tylko zimna woda. W opinii przedstawicieli KMP stały dostęp do ciepłej wody powinien stanowić standard w każdym miejscu detencji, dlatego też warto by władze więzienne planując realizację kolejnych inwestycji brały ten aspekt pod uwagę.

W trakcie oglądu jednostki zespół wizytujący stwierdził także, że w toaletach zlokalizowanych na świetlicach brak jest mydła, ręczników i papieru toaletowego, co utrudnia zachowanie przez osadzonych higieny osobistej. Przedstawiciele KMP rekomendują uzupełnienie powyższego asortymentu.

Z informacji osadzonych wynika, że sporą niedogodnością jest dla nich suszenie prania. Porządek wewnętrzny dopuszcza wprawdzie możliwość dokonania niewielkiego prania oraz wysuszenia go w kącie sanitarnym (Rozdział VII pkt. 5), nie przewiduje jednak możliwości wieszania prania w celi, zaś więźniowie nie dysponują suszarką, ani innym pomieszczeniem pełniącym funkcję suszarni, gdzie mogliby powiesić pranie. Jest to szczególnie uciążliwe w celach wieloosobowych, gdzie proporcjonalnie ilość prania jest większa. Mając na

względnie poszanowanie godności osób pozbawionych wolności i konieczność zapewnienia im właściwych warunków bytowych, przedstawiciele KMP zalecają dyrektorowi jednostki wyposażenie cel w suszarki.

13.7. Obecność osób trzecich podczas badania lekarskiego i rozmowy z psychologiem

W czasie indywidualnych rozmów część osadzonych wskazywała, że badanie lekarskie odbywają się co do zasady w obecności doprowadzającego funkcjonariusza Służby Więziennej.

Przedstawiciele KMP przypominają, że od dnia 26 marca 2015 r. znowelizowany kodeks karny wykonawczy jako zasadę przyjmuje badanie skazanego bez obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. W art. 115 § 8 k.k.w. przyjęto bowiem, iż skazanemu innemu niż określony w § 7a, świadczenia zdrowotne mogą być udzielane na wniosek osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego, jeżeli jest to konieczne do zapewnienia jej bezpieczeństwa. Warto również wskazać w tym miejscu na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 lutego 2014 r. (sygn. akt K 22/10), który rozpoznając wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich uznał obowiązujący wówczas przepis art. 115 § 7 k.k.w. za niezgodny z art. 47 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zdaniem Trybunału prywatność jednostki, tam gdzie jest to możliwe, powinna być chroniona w imię fundamentalnej wartości konstytucyjnej, jaką jest godność człowieka.

W odpowiedzi na pojawiające się sygnały osadzonych, przedstawiciel więziennej służby zdrowia w trakcie rozmowy podsumowującej wizytację Krajowego Mechanizmu Prewencji wskazał, że zarówno rozmowa z lekarzem, jak i samo badanie lekarskie odbywa się bez udziału doprowadzającego więźnia funkcjonariusza SW, a uwagi więźniów mogą wynikać z faktu, że czasami drzwi do gabinetu mogą być niedomknięte. Z uwagi na pojawiające wątpliwości w tym zakresie oraz dyspozycję art. 115 § 8 k.k.w. przedstawiciele KMP zalecają przypomnienie personelowi więziennemu o zasadach obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego w trakcie wykonywania świadczenia zdrowotnego i zwracanie uwagi by powyższe czynności były realizowane w warunkach zapewniających intymność.

W trakcie rozmów indywidualnych pojawił się również sygnał o obecności wychowawcy podczas rozmów z psychologiem. Z uwagi na konieczność zapewnienia osadzonemu intymności podczas takiej rozmowy, zaleca się przeprowadzanie konsultacji z psychologiem bez udziału osób trzecich.

13.8. Sposób informowania osadzonego o decyzji dyrektora jednostki o umieszczeniu w celi monitorowanej

Wątpliwości wizytujących wzbudził sposób informowania osadzonych o decyzji dyrektora jednostki o umieszczeniu w celi monitorowanej. Decyzję taką ogłasza się więźniowi wyłącznie ustnie bez uzyskiwania podpisu osadzonego o zapoznaniu się z jej treścią.

Praktyka taka, mimo iż zgodna z dyspozycją art. 7 § 3 k.k.w. wymaga zmiany. Należy bowiem zauważyć, że stosownie do ww. przepisu jest do decyzja zaskarżalna (termin na wniesienie skargi wynosi 7 dni od dnia ogłoszenia decyzji lub jej pisemnego doręczenia). Ponadto w ocenie przedstawicieli Mechanizmu tak istotna, ingerująca w sferę prawa do prywatności więźnia decyzja, powinna być doręczana w formie pisemnej. Praktyka taka wyeliminuje ewentualne wątpliwości w kwestii poinformowania więźnia o jej wydaniu i skuteczności terminu zaskarżenia. Ponadto wdrożenie takiej formy przekazywania informacji o decyzji spowoduje, że spełnione zostaną standardy prawidłowego pouczenia, a osadzeni mając możliwość dogodniejszej formy zapoznania się z treścią decyzji, w tym podstawy prawnej jej wydania i przesłanek wskazanych w uzasadnieniu, będą mogli ustosunkować się w ewentualnym zażaleniu do jej treści.

W trakcie spotkania z kadrą kierowniczą jednostki kończącej wizytację Krajowego Mechanizmu Prewencji, dyrektor uznał powyższy standard za dobrą praktykę i zobowiązał się do jej niezwłocznego wdrożenia. W związku z powyższym przedstawiciele KMP zwracają się z informacją czy zostały wydane dyspozycje w tym przedmiocie i czy decyzja o umieszczeniu osadzonego w celi monitorowanej jest mu doręczana na piśmie.

13.9. Wątpliwości w zakresie umieszczenia w celi monitorowanej

W czasie wizytacji przedstawiciele KMP mieli wątpliwości dotyczące faktycznego objęcia więźnia monitoringiem wizyjnym, mimo braku decyzji o umieszczeniu w celi monitorowanej. Z informacji osadzonego umieszczonego w celi nr 111, na oddziale C1, gdzie fizycznie znajduje się kamera wynikało, że pomimo braku decyzji o umieszczeniu w celi monitorowanej, kamera ma zapaloną diodę, co wskazuje na działanie monitoringu. Wątpliwości w tej kwestii zgłosiła również przedstawicielka Fundacji *Polska Bez Barrier*, wskazując, że z podglądu monitoringu dokonanego podczas oglądu jednostki wynikało, że kamera w tej celi była w dniu wizytacji włączona.

Poproszony o wyjaśnienie dyrektor jednostki wskazał, że w stosunku do więźnia była wydana decyzja o umieszczeniu w celi monitorowanej (ogłoszona ustnie), w dniu wizytacji została jednak cofnięta, o czym osadzony został poinformowany przez personel. Z podglądu monitoringu dokonanego przez przedstawicieli KMP wynikało, że faktycznie monitoring w celi jest wyłączony.

Wątpliwości w tej materii potęguje dodatkowo fakt, że personel jednostki proszony o wskazanie cel monitorowanych sporządził notatkę służbową, w której przedmiotowa cela była wskazana jako monitorowana, następnie zaś sporządzono drugą notatkę w której wyjaśniono, że nastąpiła pomyłka i cela ta nie jest celą objętą na dzień wizytacji monitoringiem wizyjnym.

Działając prewencyjnie, w celu uniknięcia w przyszłości wątpliwości w tej materii, a także w celu zapewnienia osobom pozbawionym wolności pewności co do faktycznego monitoringu, przedstawiciele KMP zalecają zasłonięcie kamer w sytuacji gdy cela nie jest monitorowana.

13.10. Krótki czas połączeń telefonicznych

Krótki czas połączeń telefonicznych był wskazywany przez osadzonych jako jedna z głównych niedogodności izolacji. Osadzeni wskazywali również, że muszą niekiedy długo oczekiwać na połączenie i czas ten nie jest wliczany do czasu rozmowy, co utrudnia utrzymanie bliższych więzi z rodziną.

Zgodnie z porządkiem wewnętrznym czas korzystania przez osadzonego z aparatu telefonicznego wynosi 5 minut, niezależnie od ilości połączeń zarówno tych zrealizowanych jak i niezrealizowanych. W ciągu dnia osadzony może skorzystać z aparatu telefonicznego jeden raz²⁵.

W ocenie przedstawicieli Mechanizmu mimo, iż fakt izolacji penitencjarnej w sposób naturalny prowadzi do ograniczenia kontaktów z rodziną i osobami bliskimi, władze więzienne powinni w sposób możliwie jak najszerszy dążyć do utrzymania przez osadzonych kontaktów ze światem zewnętrznym i umożliwiać realizację tych potrzeb.

Podobne zdanie wyraził CPT w Drugim Sprawozdaniu Ogólnym²⁶, wskazując, że: *Bardzo ważne jest także, aby osadzeni utrzymywali względnie dobry kontakt ze światem zewnętrznym. Przede wszystkim osadzony musi mieć stworzoną możliwość utrzymywania relacji z rodziną i bliskimi przyjaciółmi. Promowanie kontaktów osadzonego ze światem*

²⁵ Zob. Rozdział XVI pkt. 6. Porządku wewnętrznego.

²⁶ Zob. pkt 51 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3].

zewnątrznym powinno stanowić zasadę wiodącą; wszelkie ograniczenia w kontaktowaniu się powinny być oparte wyłącznie na racjonalnych względach bezpieczeństwa lub uwzględnieniu możliwości fizycznych. Komitet pragnie podkreślić w tym względzie potrzebę elastyczności w zakresie stosowania przepisów dotyczących odwiedzin i telefonów wobec osadzonych, których rodziny mieszkają daleko od zakładu karnego, co w praktyce uniemożliwia częste odwiedziny. Przykładowo, takim osadzonym można pozwolić na połączenie czasu przeznaczanego na odwiedziny i/lub zapewnić większe możliwości rozmów telefonicznych z rodzinami.

Do potrzeby zapewnienia osadzonym częstych kontaktów z bliskimi odwołują się także Europejskie Reguły Więzienne²⁷, w których wskazano, że *Władze więzienne pomagają więźniom w utrzymywaniu odpowiednich kontaktów ze światem zewnętrznym oraz dostarczają w tym celu odpowiedniego wsparcia socjalnego.*

Z uwagi na powyższe przedstawiciele KMP zalecają rozważenie wydłużenia czasu przeznaczanego na rozmowę telefoniczną osadzonego.

W trakcie spotkania podsumowującego wizytację dyrektor Zakładu wyjaśnił, że prowadzone są rozmowy z operatorem telekomunikacyjnym o zwiększeniu liczby automatów telefonicznych w jednostce, co może przyczynić się do zwiększenia ich dostępności dla osadzonych. Przedstawiciele KMP pozytywnie oceniają starania dyrektora w tym zakresie, mając również nadzieję, że efekty podejmowanych działań umożliwią realizację powyższego zalecenia.

13.11. Opóźnienia w wysyłaniu korespondencji

W trakcie rozmów indywidualnych z osadzonymi oddziału C-1, powtarzającą się kwestią było opóźnienie z przekazaniem przez wychowawców listów osadzonych do wysłania. Więźniowie nie wskazywali precyzyjnie konkretnych przypadków i czasu zwłoki, jednak w sytuacji wyraźnych, powtarzających się sygnałów w tej kwestii, taki zarzut należy odnotować. Jeden z więźniów opisał też przedstawicielce KMP przypadek znalezienia przez osoby sprząające niewysłanych listów, sprzed wielu dni, znalezionych w trakcie sprzątania za szafą w gabinecie wychowawcy.

Przedstawiciele KMP zalecają zbadanie sygnałów o opóźnieniach w wysyłaniu korespondencji wychodzącej osadzonych i uczulenia wychowawców na jej niezwłoczne przekazywanie do wysyłki.

27. Zob. Reguły 24.5 Rekomendacji Rec (2006)2. Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjętej przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów)

13.12. Brak informacji o barierze językowej osadzonych cudzoziemców

Analiza akt osobowych cudzoziemców wykazała, że nie zawsze w dokumentacji więziennej odnotowuje się informację o tym, czy osadzony posługuje się językiem polskim oraz w jakim obcym języku komunikuje się. W aktach osobowych obywatela Ukrainy (dane usunięto) brak jest w ogóle informacji na ten temat, zaś w przypadku (dane usunięto) informacja o barierze językowej pojawia się dopiero w notatce 22 dni po przyjęciu do jednostki w dniu 23 marca 2016 r. Czytamy w niej: *W dniu dzisiejszym przeprowadziłem rozmowę z osadzonym. Kontakt z nim jest utrudniony z uwagi na barierę językową. Osadzony posługuje się wyłącznie j. ukraińskim, trochę mówi po rosyjsku. Jednak z pomocą tłumacza udało mi się ustalić, że osadzony w naszej jednostce czuje się dobrze. Z notatki z rozmowy wstępnej z dnia 1 marca 2016 r. brak jest w ogóle informacji na ten temat.*

Warto odnieść się w tym miejscu do Europejskich Reguł Więziennych, zgodnie z którymi: *W momencie przyjęcia i tak często jak jest to potrzebne również później, wszyscy więźniowie są informowani pisemnie i ustnie w języku, który rozumieją o przepisach, regulujących dyscyplinę więzienną oraz o ich prawach i obowiązkach w zakładzie karnym (pkt 30.1) oraz więźniowie mają prawo do posiadania pisemnej wersji przekazanych im informacji (pkt 30.2)*²⁸.

Z uwagi na powyższe przedstawiciele KMP zalecają dokumentowanie już w trakcie rozmowy wstępnej, informacji o tym czy osadzony posługuje się językiem polskim, w jakim języku komunikuje się z personelem oraz kto bierze udział w czynnościach z jego udziałem. W przypadku więźnia nie posługującego się językiem polskim, zaleca się aby wszelkie oświadczenia/wnioski/prośby podpisywane przez osadzonego były sporządzane przez niego w jego ojczystym języku, a następnie przetłumaczone na język polski. Rekomenduje się także zapewnienie, aby wszelkie informacje dotyczące praw i obowiązków więźniów, także zasad odbywania kary pozbawienia wolności oraz tymczasowego aresztowania były przekazywane osadzonemu w języku dla nich zrozumiałym, np. za pośrednictwem tłumacza.

13.13. Uzupełnienie tablic informacyjnych

W trakcie oglądu terenu jednostki przedstawiciele Mechanizmu byli wielokrotnie pytani o kontakt telefoniczny do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, co świadczy o zainteresowaniu więźniów tą formą komunikacji. Przedstawiciele KMP zalecają więc,

28. Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów.

aby tablice informacyjne z wykazem instytucji stojących na straży praw człowieka, uzupełnić o dane telefoniczne wymienionych tam instytucji, w tym numer bezpłatnej infolinii Biura Rzecznika Praw Obywatelskich (tel. 800 676 676).

13.14. Brak świadomości orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu i Trybunału Konstytucyjnego

Podczas indywidualnych rozmów z osadzonymi przedstawiciele Mechanizmu dostrzegli również, że więźniowie nie mają świadomości orzeczeń zapadłych przed Trybunałem Konstytucyjnym i Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu odnoszących się do praw osób pozbawionych wolności. Przedstawiciele administracji zakładu zapewnili wizytujących, że tematyka ta nie cieszy się zainteresowaniem osadzonych i nie docierały do nich sygnały świadczące o potrzebach w tym zakresie. Na indywidualny wniosek osadzonego istnieje jednak możliwość pozyskania interesujących go treści przez wychowawcę.

Przedstawiciele KMP dostrzegają konieczność zwiększenia wiedzy osadzonych o istotne z ich punktów widzenia orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Zalecają więc podjęcie działań w kierunku zwiększenia wiedzy osadzonych w tym zakresie. Udostępnianie wyroków Trybunałów istotnych dla osób osadzonych w jednostkach penitencjarnych mogłoby odbyć się poprzez wskazanie, że są one dostępne na stronach internetowych BIP (m.in. Rzecznika Praw Obywatelskich – w zakładce Krajowego Mechanizmu Prewencji, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Trybunału Konstytucyjnego²⁹), udostępnianie ich treści przez wychowawców, poszerzenie zasobów bibliotecznych o publikacje w tym zakresie oraz za pomocą komunikatów nadawanych w więziennym radiowęźle.

13.15. Nierzetelne deklaracje w sprawie nie używania wyrobów tytoniowych

Przedstawiciele KMP zwracają też uwagę na pojawiające się sygnały dotyczące nierzetelności składanych przez więźniów deklaracji dotyczących nie używania wyrobów tytoniowych i konieczności ochrony więźniów nie palących przed skutkami biernego palenia.

²⁹<https://www.rpo.gov.pl/pl/content/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka>;
<https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/>;
https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europejski_trybunal_praw_czlowieka/wybrane_orzeczenia_ept_cz/;
<http://trybunal.gov.pl/publikacje/orzeczenia-etpcz/>.

W trakcie rozmowy indywidualnej z osadzonym (dane usunięto), przebywającym w celi dla osób niepalących, przedstawicielka KMP otrzymała informację, że współosadzeni którzy uprzednio zadeklarowali, że są osobami niepalącymi, faktycznie palą w celi papierosy, zmuszając go przebywania w zadymionym pomieszczeniu, co wywołuje jego sprzeciw.

Z udostępnionych wizytującym informacji wynika także, że w roku 2015 uprawomocnił się wyrok w sprawie z powództwa (dane usunięto) przeciwko Skarbowi Państwa - Zakładowi Karnemu w Bydgoszczy-Fordonie³⁰ o zapłatę tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w związku z osadzeniem z palącym więźniem i obrazy na tle religijnym. Sąd uznał, że Zakład Karny Bydgoszcz-Fordon ponosi odpowiedzialność za niewłaściwe osadzenie niepalącego powoda z faktycznie palącym więźniem, w celi przeznaczonej dla osób niepalących (mimo iż w ocenie personelu więziennego został on wprowadzony przez współosadzonego powoda w błąd, deklarując że jest osobą niepalącą). Sąd zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 500,00 zł tytułem zadośćuczynienia.

Z uwagi na potrzebę zapewnienia osadzonym ochrony zdrowia przedstawiciele KMP zwracają się do Dyrektora Zakładu Karnego Bydgoszcz-Fordon o:

- a) zbadanie zarzutów (dane usunięto) i ewentualne podjęcie działań na rzecz umieszczenia ww. w celi z osobami niepalącymi;
- b) systematyczną weryfikację prawdziwości składanych przez osadzonych deklaracji dotyczących używanych wyrobów tytoniowych i reagowanie na stwierdzone uchybienia.

14. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

I. Dyrektorowi Zakładu Karnego w Bydgoszczy-Fordonie:

1. skonstruowanie schodów oraz stopni schodów,
2. zastosowanie odmiennej faktury i kolorystyki nawierzchni jako systemu orientacji dla niewidomych i niedowidzących,
3. zapewnienie pochylni przy każdym z wejść do jednostki,
4. zadbanie, aby wejścia do poszczególnych pomieszczeń były bez progów i miały szerokość min. 90 cm, stosownie do uwag wskazanych w punkcie 9 raportu,

30. Zob. wyrok Sądu Okręgowego w Bydgoszczy, Wydział II Cywilny Odwoławczy z dnia 9 lipca 2015 r. (sygn. akt II Ca 11/15) oddalający apelację stron od wyroku Sądu Rejonowego w Bydgoszczy, Wydział I Cywilny z dnia 5 sierpnia 2014 r. (sygn. akt I C 376/13).

5. wyposażenie pomieszczeń, w których przeprowadza się kontrole osobiste w udogodnienia dla osób mających trudności w poruszaniu się,
6. dostosowanie toalet i łazien dla osób z niepełnosprawnością ruchową gwarantujących im min. przestrzeń manewrową 150 cm x 150 cm,
7. dostosowanie sal widzeń do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, w szczególności poruszających się na wózku inwalidzkim,
8. umieszczenie na oddziałach mieszkalnych i świetlicach, gdzie znajdują się cele przeznaczone do osadzania osób z niepełnosprawnością ruchową, tablic informacyjnych na wysokości od 80 cm (dolna krawędź) do 180 cm (górną krawędź),
9. uzupełnienie tablic informacyjnych na terenie jednostki w numery telefonów wskazanych na nich instytucji stojących na straży praw człowieka, w tym numer bezpłatnej infolinii Biura Rzecznika Praw Obywatelskich,
10. zagwarantowanie osadzonemu niesłyszącym lub niedosłyszącym możliwości skorzystania z systemu wspomaganie słuchu oraz zapewnienie dostępności tłumacza Polskiego Języka Migowego,
11. zapewnienie osadzonemu dostępności do BIP i Skype poprzez umieszczenie stanowisk do obsługi ww. w miejscach dostępnych dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich,
12. wyposażenie minimum jednego stanowiska komputerowego w program odczytu ekranu, pozwalający na użytkowanie go przez osobę niewidomą i słabowidzącą oraz w sprzęt przystosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnością manualną,
13. obniżenie na oddziałach mieszkalnych, gdzie znajdują się cele przeznaczone do osadzania osób z niepełnosprawnością ruchową oraz w świetlicy, wysokości montażu telefonów, stosownie do uwag wskazanych w punkcie 6 raportu,
14. udostępnianie osadzonemu poruszającym się za pomocą kuli lub o obniżonej sprawności fizycznej (np. starszym), na ich prośbę krzesła, na czas trwania rozmowy telefonicznej,
15. zapewnienie każdej osobie z niepełnosprawnością możliwości wezwania personelu poprzez umieszczenie w jej zasięgu systemu przywołania (w postaci np. sznurka przy łóżku lub przycisku na wysokości 80-120 cm),
16. umieszczenie włączników światła oraz wieszaków na prawidłowych wysokościach,

17. zapewnienie na placach spacerowych ławeczek o odpowiednich rozmiarach oraz posiadających oparcie dla pleców i rąk,
18. zapewnienie osadzonym dostępu do książek i czasopism w alfabecie Braille'a oraz w wersji audio (audiobooków),
19. rozważenie włączenia problematyki niepełnosprawności do bloku programowego więziennego radiowęzła,
20. stworzenie procedur ewakuacyjnych uwzględniających osoby z niepełnosprawnościami,
21. rozważenie zakupu wózków ewakuacyjnych,
22. rozważenie zakupu wózków przeznaczonych do potrzeb osób z czasową niepełnosprawnością,
23. zapewnienie specjalistycznego transportu dla osadzonych poruszających się na wózkach inwalidzkich,
24. zmniejszenie pojemności 9-osobowej celi mieszkalnej,
25. przeprowadzanie kontroli osobistych osadzonych, stosownie do uwag wskazanych w punkcie 3 raportu,
26. montaż osłon kącików sanitarnych od strony wizjera w drzwiach celi izolacyjnych,
27. zasłanianie kamer w celach mieszkalnych w sytuacjach, gdy cela nie jest monitorowana,
28. przypomnienie wszystkim funkcjonariuszom Służby Więziennej i pracownikom cywilnym pracującym w wizytowanej jednostce o konieczności zwracania się do osadzonych zgodnie z przyjętymi normami, w tym z zachowaniem formy grzecznościowej *pan*,
29. przypomnienie personelowi więziennemu o zasadach obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego w trakcie wykonywania świadczenia zdrowotnego i zwracanie uwagi by powyższe czynności były realizowane w warunkach zapewniających intymność,
30. wyeliminowanie obecności osób trzecich podczas rozmowy osadzonego z psychologiem,
31. wyodrębnienie w łaźni na oddziale C-1 stanowisk prysznicowych, które w przypadku korzystania z łaźni więcej niż jednej osoby, zapewnią intymność podczas kąpieli,

32. zbadanie sygnałów o opóźnieniach w wysyłaniu korespondencji wychodzącej osadzonych i uczulenia wychowawców na jej niezwłoczne przekazywanie do wysyłki,
33. rozważenie wydłużenia czasu przeznaczonego na rozmowę telefoniczną osadzonego,
34. wyposażenie cel mieszkalnych w suszarki,
35. uzupełnienie toalet świetlicowych w ręczniki, mydło i papier toaletowy,
36. zwiększenie obsady psychologicznej w dziale penitencjarnym,
37. objęcie funkcjonariuszy Służby Więziennej i pracowników cywilnych mających bezpośrednio kontakt z osadzonymi warsztatami z zakresu sposobu postępowania z osobami z niepełnosprawnością oraz pogłębiającymi ich w wiedzę z zakresu ograniczeń wynikających z dysfunkcji narządów ruchu, wzroku i słuchu,
38. podjęcie zdecydowanych i efektywnych działań, które wyeliminują zaobserwowany u funkcjonariuszy SW poziom frustracji i rozgoryczenia oraz zapewnią im stałą opiekę psychologiczną, stosownie do uwag wskazanych w rozdziale 11 raportu,
39. dokumentowanie informacji dotyczących cudzoziemców, stosownie do uwag wskazanych w punkcie 13.12 raportu,
40. zwiększenie wiedzy osadzonych w zakresie dostępności do wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu i Trybunału Konstytucyjnego,
41. zweryfikowanie informacji o faktycznym paleniu papierosów przez współosadzonych (dane usunięto) i ewentualne podjęcie działań na rzecz umieszczenia ww. w celi z osobami niepalącymi,
42. systematyczną weryfikację prawdziwości składanych przez osadzonych deklaracji dotyczących używania wyrobów tytoniowych i reagowanie na stwierdzone uchybienia,
43. wskazanie dlaczego, mimo posiadanego zaplecza lokalowego, nie udziela nagrody określonej w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w.,
44. poinformowanie czy wydano dyspozycję w przedmiocie pisemnego doręczania decyzji dyrektora o umieszczeniu osadzonego w celi monitorowanej i czy polecenie to jest realizowane,
45. poinformowanie o podjętych działaniach i poczynionych ustaleniach w zakresie informacji o utrudnieniach w dostępie do kąpieli na oddziale B-1,

46. przekazanie informacji wskazanych w punkcie 2 raportu dotyczących pobytu i historii rozmieszczenia (dane usunięto), powodów osadzenia go w zwykłej celi mieszkalnej oraz wskazania osób przebywających w celach przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnościami,
47. wskazanie czy (dane usunięto) jest nadal osadzony w Zakładzie Karnym Bydgoszcz-Fordon,
48. wyjaśnienie czy i ewentualnie w jaki sposób zapewnia osadzonym komunikujących się w języku ukraińskim dostęp do książek i czasopism w języku ukraińskim.

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Bydgoszczy:

1. Przekazanie środków finansowych na realizację zaleceń, które wymagają nakładów finansowych.

III. Prezesowi Sądu Okręgowego w Bydgoszczy:

1. Wskazanie podjętych przez Sąd czynności w sprawie (dane usunięto) i poczynionych ustaleń, a także przekazania kopii dokumentacji dotyczącej podjętych czynności w zakresie weryfikacji stanu zdrowia psychicznego oraz zasadności dalszego stosowania tymczasowego aresztowania, stosownie do uwag wskazanych w punkcie 2 niniejszego raportu.